

Tomasz Gardziński*

PRZEDSIĘBIORSTWA SPOŁECZNE W POLSCE W CZASIE WOJNY W UKRAINIE

DOI: 10.26399/meip.1(76).2023.05/t.gardzinski

WPROWADZENIE

Podjętym w artykule problemem badawczym jest działalność przedsiębiorstw społecznych (PS¹) w ładzie społecznej gospodarki rynkowej (SGR²) w czasie wojny w Ukrainie. Pomimo negatywnego wpływu wojny w Ukrainie na ich działalność, wspierają uchodźców, co skłania do sformułowania hipotezy, że przedsiębiorstwa społeczne mogą przyczynić się do zmniejszenia negatywnych skutków kryzysu uchodźczego w czasie wojny. Uzasadnieniem podjęcia tematu badawczego jest występująca w literaturze luka badawcza w zakresie łączenia koncepcji PS i SGR w kontekście oceny tego, jak przedsiębiorstwo społeczne może uzupełniać oddolnie braki wynikające ze słabości ładu społecznej gospodarki rynkowej w Polsce³. Motywacją do publikacji są przeprowadzone autorskie badania dedykowane dysertacji doktorskiej o przedsiębiorstwach społecznych

* Tomasz Gardziński – doktorant, Uczelnia Łazarskiego, menadżer ds. kluczowych klientów w ERIF Biuro Informacji Gospodarczej S.A., e-mail: tomasz.gardzinski@lazarski.pl, ORCID: 0000-0001-8491-187X.

¹ PS – Przedsiębiorstwo Społeczne.

² SGR – Społeczna Gospodarka Rynkowa.

³ Syntezę koncepcji przedsiębiorstwa społecznego i społecznej gospodarki rynkowej w ujęciu matrycy instytucjonalnej autor opisał w rozdziale pod tytułem: „Metodologia teorii ładu społeczno-gospodarczego w zarządzaniu przedsiębiorstwem społecznym” w publikacji: *Prospołeczność w życiu społeczno-gospodarczym w XXI wieku* (M. Dahl, E. Florczak (red.), Warszawa: Oficyna Wydawnicza Uczelni Łazarskiego, 2021). Poniższe opracowanie ma stanowić rozwinięcie problemu badawczego uzupełnionego o empiryczne dane o działalności PS zgodnie z zapowiedzią autora.

władzie społecznej gospodarki rynkowej i ich pozytywnym wpływie na występujące kryzysy. Niniejsze opracowanie jest kontynuacją rozważań z artykułu *Przedsiębiorstwa społeczne w Polsce w czasie pandemii*⁴ opublikowanym w „Myśli Ekonomicznej i Politycznej”. W publikacji autor zweryfikował pozytywnie hipotezę, że przedsiębiorstwo społeczne usytuowane władzie społecznej gospodarki rynkowej może niwelować skutki pandemii podejmując dodatkowe działania na rzecz odbiorców w związku z COVID-19, a niniejsze opracowanie dowodzi również na podstawie autorskich badań, że PS władzie SGR może także niwelować skutki kryzysu uchodźczego w czasie wojny w Ukrainie.

1. MODEL BADAWCZY JAKO ZARZĄDCZA SIATKA DECYZYJNA PS I ORDOLIBERALNEGO ŁADU SGR

Problem podjęty w niniejszym opracowaniu stanowi część większej całości badań autora, który przyjął w swej dysertacji główną hipotezę, że PS władzie SGR może minimalizować skutki kryzysów. Przeprowadzone przez autora badania PS nieoczekiwanie najpierw natrafiło na okres pandemii, której początek miał miejsce 4 marca 2020 r. Gdy wydawało się, że pandemia wywołała największy dotychczas kryzys, 24 lutego 2022 r. nastąpiła inwazja Rosji na Ukrainę, która wywołała nie tylko kryzys uchodźczy, ale kryzys ekonomiczny charakteryzujący się w Polsce zwiększeniem i tak bardzo już wysokiej stopy inflacji, spadkiem PKB, kryzysem na rynku energetycznym oraz kryzysem na rynku płodów rolnych, począwszy od zboża, a ostatnio na rynku owocowym kończąca⁵. W związku z postawioną hipotezą autor nie mógł przejść obok największego kryzysu po pandemii i wykonał kolejne badanie, które wydłużyło proces doktorski, ale niewątpliwie wnosi większy wkład do badań nad tą problematyką. Warto tu przy okazji zwrócić również uwagę, że autor przestrzegał we wcześniejszej publikacji przed wybuchem wojny, że gorszym kryzysem od pandemii może być tylko wojna lub wysoka inflacja⁶.

⁴ T. Gardziński, *Przedsiębiorstwa społeczne w Polsce w czasie pandemii*, „Myśl Ekonomiczna i Polityczna” 2022, nr 2(73), s. 23–47.

⁵ Ponieważ niniejszy artykuł ma swoje ograniczenia objętościowe, autor nie wykazuje wpływu wojny w Ukrainie na ład gospodarczy w Polsce metodą wskaźnikową ordoliberalnych wyznaczników zasad SGR jak to uczynił w publikacji: T. Gardziński, *Przedsiębiorstwo społeczne w walce z wpływem COVID19 na ład gospodarczy*, [w:] A. Chojan, M. Dahl, E. Florczak (red.), *Europa w czasie pandemii COVID-19*, Warszawa: Dom Wydawniczy Elipsa, 2021, s. 246–307.

⁶ T. Gardziński, *Przedsiębiorczość społeczna w pandemicznym ładzie gospodarki rynkowej*, „Kwartalnik Nauk o Przedsiębiorstwie” 2021, nr 3(60), s. 54 i 67.

Zbadanie problemu postawionego na wstępie odbywa się pomocniczo poprzez użyty w dysertacji interdyscyplinarny model badawczy będący syntezą obu koncepcji SGR i PS. Prospołeczne koncepcje łączą wymiar makroekonomiczny z wymiarem mikroekonomicznym, w którym PS może niwelować kryzysy, w tym uchodźczy wywołany wojną w Ukrainie. Osiągnięcie tego społecznego celu w obu wymiarach uwarunkowane jest odpowiednimi decyzjami zarządczymi opartymi na określonych wartościach społecznych.

Model badawczy decyzyjnej siatki zarządczej⁷ powstał w wyniku inspiracji dorobkiem polskiego ekonomisty P. Sulmickiego⁸. Na siatce tej dochodzi do sprzężeń, to znaczy przepływów międzygałęziowych pomiędzy podmiotami ładu instytucjonalnego: państwem, samorządem, przedsiębiorstwem rynkowym⁹ i społecznym. Interdyscyplinarna siatka decyzyjna jest matrycą instytucjonalną, autor przyjmuje w warstwie teoretyczno-metodologicznej syntezę teorii ładu gospodarczego z ekonomią instytucjonalną i uwzględniającą komplementarność ordoliberalnego ładu gospodarczego W. Euckena z ładem SGR, L. Erharda¹⁰, a także udowodnionej przez polskich badaczy¹¹ hipotezy o sprzężeniu zwrotnym pomiędzy ładem stanowionym i spontanicznym w ujęciu F.A. von Hayeka. Siatka wraz z wyznacznikami zawiera

⁷ Szerszy opis modelu badawczego decyzyjnej siatki zarządczej [w:] T. Gardziński, *Metodologia...*, *op. cit.*, s. 97–153.

⁸ P. Sulmicki, *Planowanie i zarządzanie gospodarcze*, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Ekonomiczne, 1978, s. 370.

⁹ Na potrzeby badania kwestii prospołecznych w modelu autor umiejscawia tylko przedsiębiorstwa społeczne oraz nie uwzględnia gospodarstw domowych i jednostek ludzkich, co nie oznacza niemożliwości jego rozbudowania, w tym do międzynarodowej organizacji jakim jest UE.

¹⁰ Hipotezę o komplementarności ładów potwierdził P. Pysz, *Komplementarność i synteza koncepcji polityki gospodarczej Waltera Euckena i Ludwiga Erharda*, [w:] E. Mączyńska, P. Pysz, *Idee ordo i społeczna gospodarka rynkowa*, Warszawa: PTE, 2010. Niemniej jednak, w literaturze występuje za daleko idąca teza o W. Euckenie jako teoretyku i L. Erharda jako realizatorze społecznej gospodarki rynkowej, co może jako skrót myślowy wydaje się dopuszczalne, lecz w rzeczywistości, jak potwierdza H.F. Wünsche, Erhard pozostawał w luźnym związku z ordoliberalną szkołą myślenia skupioną wokół W. Euckena.

¹¹ P. Pysz, A. Jurczuk, M. Moszyński potwierdzają hipotezę o istnieniu sprzężenia zwrotnego pomiędzy ładem stanowionym i spontanicznym. Patrz: P. Pysz, A. Grabska, M. Moszyński (red.), *Spontaniczne i stanowione elementy ładu gospodarczego w procesie transformacji – dryf ładu czy jego doskonalenie?*, Warszawa: Polskie Towarzystwo Ekonomiczne, 2014, s. 14, 66.

wszystkie ordoliberalne zasady społecznej gospodarki rynkowej, tj¹². konstytuujące: zasada generalna, gdzie ceny pełnią funkcję wskaźnika rzadkości dóbr i zasobów, drugą zasadą jest stabilna polityka walutowa, trzecią jest otwarty rynek na „wejścia” i „wyjścia” podmiotów gospodarczych, czwartą zasadą jest własność prywatna środków produkcji, piątą jest swoboda zawierania umów, kolejną jest odpowiedzialność materialna za wyniki prowadzonej działalności, szóstą jest stabilność polityki gospodarczej i ostatnią jest spójność zasad rozumiana jako ich współzależność. Zasady regulujące stanowią¹³: kontrola monopoli celem zapewnienia porządku konkurencji, polityka dochodowa uwzględniająca redystrybucję dochodu, gdy powstają rażące różnice pomiędzy podmiotami gospodarczymi, rachunek gospodarczy, gdzie uwzględnia się efekty zewnętrzne przedsiębiorstw przeliczanych często na społeczeństwo oraz przeciwdziałanie anormalnym zachowaniom po stronie podaży.

Badanie modelu na poziomie szczegółowości odbywa się poprzez redukcję metodą izolującej abstrakcji, tj. dla współzależnych subładów typu idealnego (np. usługi, przemysł, rolnictwo) w określonym miejscu zarządczej siatki decyzyjnej interpretacja w sensie logicznym odbywa się na zasadzie „euckenowskiego” podejścia morfologicznego, tj. badaniu wyizolowanego fragmentu rzeczywistości społeczno-gospodarczej¹⁴. **W przypadku badania na potrzeby rozwiązania postawionego na wstępie problemu badawczego autor ograniczył się do miejsca w siatce, gdzie występuje tylko przedsiębiorstwo społeczne z uwzględnieniem sytuacji społeczno-gospodarczej.** W wyniku tej operacji autor łączy indywidualizm metodologiczny z holizmem metodologicznym, co w opinii P. Pysza umożliwia teorię ładu gospodarczego. *Indywidualizm metodologiczny okazuje się dostosowany do analizy horyzontalnych interakcji pomiędzy podmiotami rynkowymi realizującymi w procesie wymiany indywidualne interesy. Z kolei stosowanie holizmu metodologicznego staje się niezbędne w rozważaniach odnoszących się do istniejących i/lub pożądanych reguł gry gospodarczej składających się w ich całości na ład gospodarczy*¹⁵. Z tej perspektywy przedsiębiorstwo społeczne zostaje usytuowane w ładzie społecznej

¹² E. Mączyńska, P. Pysz, *Społeczna Gospodarka Rynkowa, Idee i możliwości praktycznego wykorzystania w Polsce*, Warszawa: PTE 2003, s. 73–103.

¹³ W. Eucken, *Podstawy polityki gospodarczej*, Poznań: Wydawnictwo Poznańskie, 2005, s. 295–330.

¹⁴ T. Gardziński, *Metodologia...*, *op. cit.*, s. 99.

¹⁵ P. Pysz, *Neoliberalizm/keynesizm versus ordoliberalizm, a światowy ład gospodarczy*, referat wygłoszony na Konferencji: PAN-RAS, Moskwa, 25–30.06.2012, s. 14.

Model badawczy zarządczej siatki decyzyjnej PS i ordoliberalnego ładu SGR

SPOŁECZNA GOSPODARKA RYNKOWA							
RODZAJ ŁADU	ZARZĄDZANIE – SKUTKIEM DECYZJI					RODZAJ PORZĄDKU	
	PODMIOTY ŁADU INSTYTUCJONALNEGO	PLANOWANIE	STEROWANIE	ZASILANIE	ORGANIZOWANIE		
ŁAD STANOWIONY (tworzone prawo gospodarcze)	PAŃSTWO	Zdecentralizowane – strategia UE – strategia rozwoju kraju – strategia polityki społecznej	– polityka cenowa – polityka płacy – polityka podatkowa – polityka pieniężna i walutowa – polityka otwartości rynków (polityka eksportowa) – polityka wobec własności prywatnej – polityka zatrudnienia – polityka społeczna – ekonomia społeczna – polityka socjalna – polityka ekologiczna	– przyjęcie budżetu – polityka zrównoważonego budżetu – rola banku centralnego – fundusze strukturalne – fundusze UE – obligacje rządowe	– polityka konkurencji (polityka antymonopolowa) – stałość polityki gospodarczej – polityka dochodowa – polityka równowagi (2 i 4 zasada regulująca) – swoboda zawierania umów – dialog społeczny – promowanie odpowiedzialności gospodarczej	POLITYKA KOOPERACJI (PRZEDSIĘBIORSTWO „SPOŁECZNE”)	POLITYKA KONKURENCJI (PRZEDSIĘBIORSTWO „RYNKOWE”)
		Scentralizowane (socjalizm) – centralne planowanie					
ŁAD SPONTANICZNY (zachowania podmiotów gospodarczych)	SAMORZĄD	Planowanie strategiczne – strategia rozwoju województwa – strategia rozwoju powiatu – strategia rozwoju gminy	zadania własne zadania zlecone zadania powierzone	– budżet zadaniowy JST – fundusze europejskie			
		PRZEDSIĘBIORSTWO SPOŁECZNE	Zarządzanie przez cele planowanie strategiczne planowanie taktyczne planowanie operacyjne planowanie długookresowe planowanie krótkookresowe	– polityka cenowa – realizacja usług społecznych – demokratyczne zarządzanie – pierwszeństwo pracy przed kapitałem – partycypacja pracowników – ograniczona dystrybucja zysków – dystrybuowanie innowacji – tworzenie miejsc pracy – integracja społeczna i zawodowa lokalnej ludności	Źródła komercyjne: – sprzedaż produktów i usług – kredyty – poręczenia i gwarancje – inwestycje kapitałowe Źródła niekomercyjne: – fundusze samorządowe – fundusze rządowe – fundusze strukturalne – fundusze UE – źródła prywatne – fundacje – biznes – sponsoring (kapitał ludzki i społeczny)	– formy prawne – stała działalność – autonomia działania – ponoszenie ryzyka ekonomicznego – minimalny personel płatny	POLITYKA PORZĄDKU

Źródło: opracowanie własne.

Badania zastane¹⁸ przedsiębiorstw społecznych w Polsce sprawiały trudności interpretacyjne z powodu braku przyjętej prawnie definicji PS, jednakże 5 sierpnia 2022 r. przyjęto ustawę o ekonomii społecznej zawierającą tę definicję. Ze względu na luki informacyjne w zakresie danych statystycznych powstał projekt *Zintegrowany System Monitorowania Sektora Ekonomii Społecznej ZSMSES*¹⁹ realizowany przez Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej (MRPiPS)²⁰ w partnerstwie z Głównym Urzędem Statystycznym GUS²¹. Głównym celem projektu było stworzenie trwałego i kompleksowego systemu monitorowania ekonomii społecznej.

Najświeższe wyniki badań²² w ramach tego projektu GUS publikuje min: w postaci informacji sygnałnej *Podmioty gospodarki społecznej w 2021 r.* a także w raporcie *Kondycja podmiotów ekonomii społecznej w latach 2017–2021* oraz w raporcie *Udział podmiotów ekonomii społecznej w świadczeniu usług społecznych w latach 2019–2021*. Jak wynika z pierwszego raportu GUS, w 2021 r. aktywną działalność prowadziło 97,4 tys. podmiotów gospodarki (ekonomii) społecznej. Zatrudniały one 209,1 tys. osób na podstawie stosunku pracy, z czego 25,9 tys. osób ze względu na przynależność do grup zagrożonych wykluczeniem społecznym. Roczne przychody wygenerowane w tej zbiorowości podmiotów kształtowały się na poziomie 40,1 mld zł, a poniesione koszty – 37,6 mld zł²³. Udział zatrudnienia podmiotów ekonomii społecznej PES²⁴ w zatrudnieniu w gospodarce narodowej w odniesieniu do zatrudnienia na

¹⁸ W związku z ograniczeniem objętościowym opracowania autor zawiąza opis badań zastanych do tych, które bezpośrednio dotyczą wpływu wojny w Ukrainie na przedsiębiorczość społeczną, pomijając badania i publikacje bez ujęcia wojny w Ukrainie w pozycjach zwartych, jak np. ostatnie: M.H. Kurlęto, *Model Przedsiębiorstwa Społecznego*, Warszawa: Difin, 2016, s. 185–268, czy też: J. Brdulaka i E. Florczak, *Uwarunkowania działalności przedsiębiorstw społecznych w Polsce*, Warszawa: Oficyna Wydawnicza Uczelni Łazarskiego, 2016, s. 84–148, a także wielu innych autorów z tego środowiska.

¹⁹ ZSMSES – Zintegrowany System Monitorowania Sektora Ekonomii Społecznej.

²⁰ MRPiPS – Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej.

²¹ GUS – Główny Urząd Statystyczny.

²² Poprzednie badanie GUS: *Rachunek satelitarny gospodarki społecznej dla Polski za 2018 r.* oraz pozostałe wyniki badań w ramach projektu ZSMSES: *Działalność jednostek samorządu terytorialnego związana z rozwojem ekonomii społecznej i realizacja budżetów obywatelskich w 2019 r.*, *Organizacje non Profit jako podmioty ekonomii społecznej w 2017 r.*, *Spółdzielnie jako podmioty ekonomii społecznej w 2019 roku*.

²³ GUS, *Podmioty gospodarki społecznej w 2021*, s. 1, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/gospodarka-spoeczna-wolontariat/gospodarka-spoeczna-trzeci-sektor/podmioty-gospodarki-spoecznej-w-2021-r-wyniki-wstepne,23,1.html> [dostęp: 16.07.2023].

²⁴ PES – Podmiot Ekonomii Społecznej.

podstawie stosunku pracy w Polsce wyniósł 1,5% w 2021 r.²⁵. Osoby przynależące do grup zagrożonych wykluczeniem społecznym stanowiły 12,4% ogółu zatrudnionych, a wartość pożyczek i kredytów zaciągniętych przez PES wyniosła 395,1 mln zł²⁶. W 2018 r. w Polsce łączna wartość produkcji globalnej²⁷ (rynkowej i nierynkowej) wygenerowana przez gospodarkę społeczną wyniosła 62,3 mld zł, czyli 2,94% w relacji do PKB. Produkcja globalna gospodarki społecznej była wyższa niż produkcja globalna w całej gospodarce narodowej w ramach sekcji górnictwo i wydobywanie o 4,8 mld zł²⁸.

W zakresie danych dotyczących działalności PES po rozpoczęciu przez Rosję wojny w Ukrainie GUS opublikował informację sygnałną *Zaangażowanie podmiotów gospodarki społecznej w pomoc w związku z działaniami wojennymi na terytorium Ukrainy (24.02.–31.03.2022 r.)*. Raport informuje, że w okresie od 24 lutego do 31 marca 2022 r. w pomoc w związku z działaniami wojennymi na terytorium Ukrainy zaangażowało się 28,8 tys. (29,6%) podmiotów gospodarki społecznej (ekonomii społecznej). Przekazały one potrzebującym wsparcie rzeczowe o szacunkowej wartości 511 mln zł oraz finansowe w wysokości 140 mln zł. W okresie między 24 lutego a 31 marca 2022 r. 28,6 tys. organizacji non-profit (29,8%) oraz ok. 200 spółdzielni (16,9%) przynależących do sektora ekonomii społecznej podjęło dodatkowe działania na rzecz potrzebujących w związku z wojną prowadzoną na terytorium Ukrainy. Spośród 28,8 tys. zaangażowanych podmiotów gospodarki społecznej 98,1% prowadziło działania na terenie Polski, a 7,8% na terenie Ukrainy²⁹. Głównymi odbiorcami pomocy udzielanej przez podmioty gospodarki społecznej w związku z działaniami wojennymi prowadzonymi na terytorium Ukrainy były osoby fizyczne – wsparcia udzieliło im 67,1% organizacji non-profit i 99,1%

²⁵ GUS, *Kondycja podmiotów ekonomii społecznej w latach 2017–2021*, s. 4, <https://bip.stat.gov.pl/dzialalnosc-statystyki-publicznej/projekty-unijne-w-statystyce/zintegrowany-system-monitorowania-sektora-ekonomii-spoecznej-zsmses/wyniki-badan/> [dostęp: 16.07.2023].

²⁶ GUS, *Podmioty...*, *op. cit.*, s. 2 i 5.

²⁷ Niestety GUS nie podaje tych danych za 2021 rok.

²⁸ GUS, *Rachunek satelitarny gospodarki społecznej dla Polski za 2018 r.*, Warszawa 2021, s. 3, <https://bip.stat.gov.pl/dzialalnosc-statystyki-publicznej/projekty-unijne-w-statystyce/zintegrowany-system-monitorowania-sektora-ekonomii-spoecznej-zsmses/wyniki-badan/rachunek-satelitarny-gospodarki-spoecznej-dla-polski-za-2018-r/> [dostęp: 6.02.2022].

²⁹ GUS, *Zaangażowanie podmiotów gospodarki społecznej w pomoc w związku z działaniami wojennymi na terytorium Ukrainy (24.02.–31.03.2022 r.)*, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/gospodarka-spoeczna-wolontariat/gospodarka-spoeczna-trzeci-sektor/zaangazowanie-podmiotow-gospodarki-spoecznej-w-pomoc-w-zwiazku-z-dzialaniami-wojennymi-na-terytorium-ukrainy-24-02-31-03-2022-r,21,1.html> [dostęp: 6.02.2022].

spółdzielni deklarujących zaangażowanie w pomoc. Łącznie podmioty gospodarki społecznej udzieliły wsparcia około 8,0 mln odbiorców (ta sama osoba mogła być odbiorcą wielokrotnie), będących osobami fizycznymi, z czego ponad 7,9 mln odbiorców skorzystało ze wsparcia organizacji non-profit³⁰. Przeciętnie organizacja non-profit udzieliła pomocy 477 osobom fizycznym, a jej główną formą była pomoc rzeczowa i zapewnienie wyżywienia.

Wśród badań pozarządowych możemy wyróżnić badania Stowarzyszenia Klon Jawor autorstwa B. Charyckiej, M. Gumkowskiej i J. Bednarek w postaci raportu *Kondycja organizacji pozarządowych Trendy 2002–2022*. Możemy się z niego dowiedzieć min., że w Polsce mamy obecnie 138 tysięcy organizacji pozarządowych, a ich staż działania na rynku znacznie się zwiększył³¹. Stowarzyszenie Klon Jawor przeprowadziło również w ostatnim czasie badania: „*Ufamy, ale...*” *Polki i Polacy o organizacjach pozarządowych. Raport z badań 2023* oraz raport: „*Efekt mroźący*”. *O kondycji rzecznictwa organizacji pozarządowych*. Na dzień pisania artykułu autor nie odnotował badania o tematyce wojny w Ukrainie. Poprzednio były to badania o pandemii³² i wiele innych od 2002 roku. Porównując badania GUS i Stowarzyszenia Klon Jawor należy zwrócić uwagę na różnicę pomiędzy podmiotem ekonomii społecznej PES a organizacją pozarządową³³, gdzie nie każda organizacja pozarządowa jest PES, skąd bierze się różnica co do ich ilości.

Wśród badań ukazał się Raport Katedry Polityki Społecznej Wydziału Nauk Politycznych i Studiów Międzynarodowych Uniwersytetu Warszawskiego

³⁰ *Ibidem*.

³¹ B. Charycka, M. Gumkowska, J. Bednarek, *Kondycja organizacji pozarządowych Trendy 2002–2022*, Stowarzyszenie Klon/Jawor, s. 22.

³² B. Charycka, M. Gumkowska, *Praca w pandemii. Raport z badań organizacji pozarządowych 2020/2021; Rok w pandemii. Raport z badań organizacji pozarządowych 2020/2021; 2020. Organizacje pozarządowe wobec pandemii. Raport z badań*, Stowarzyszenie Klon/Jawor.

³³ **Podmiot ekonomii społecznej** – należy przez to rozumieć: a) spółdzielnię socjalną, b) warsztat terapii zajęciowej i zakład aktywności zawodowej, c) centrum integracji społecznej i klub integracji społecznej, d) spółdzielnię pracy, w tym spółdzielnię inwalidów i spółdzielnię niewidomych, oraz spółdzielnię produkcji rolnej, e) **organizację pozarządową**, o której mowa w art. 3 ust. 2 ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (Dz.U. z 2022 r. poz. 1327 i 1265), z wyjątkiem partii politycznych, europejskich partii politycznych, związków zawodowych i organizacji pracodawców, samorząd w zawodowych, fundacji utworzonych przez partie polityczne i europejskich fundacji politycznych, f) podmiot, o którym mowa w art. 3 ust. 3 pkt 1, 2 lub 4 ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie; Ustawa z dnia 5 sierpnia 2022 r. o ekonomii społecznej (Dz.U. z 2022 r. poz. 1812).

realizowanych od początku inwazji Rosji na Ukrainę (24 lutego 2022 r.) do ostatnich dni marca 2022 r. pt.: *Inwazja Rosji na Ukrainę. Społeczeństwo i polityka wobec kryzysu uchodźczego w pierwszym miesiącu wojny. Raport roboczy – Working Paper Katedry Polityki Społecznej*. Raport został opracowany przez zespół: prof. dr hab. Grażyna Firlit-Fesnak, dr hab. Emilia Jaroszevska, dr hab. Łukasz Łotocki, dr Justyna Łukaszewska-Bezulska, dr Małgorzata Ołdak, dr Piotr Zawadzki, dr hab. Cezary Żołędowski (prof. ucz.), dr Tomasz Żukowski. W raporcie uwzględniono pierwsze dane, informacje i komentarze dotyczące Polski, odnosząc się do takich zagadnień jak: dynamika i skala napływu uchodźców, działania administracji publicznej, reakcja społeczeństwa obywatelskiego, wyzwania dla systemu ochrony zdrowia, konsekwencje dla rynku pracy, znaczenie mediów społecznościowych w sytuacji kryzysowej, wyniki badań opinii publicznej oraz debata polityczna i medialna³⁴.

Na uwagę zasługuje również *Badanie potencjału podmiotów ekonomii społecznej w kontekście usług dla uchodźców z Ukrainy* autorstwa Stowarzyszenia Na Rzecz Spółdzielni Socjalnych Ogólnopolski Związek Rewizyjny Spółdzielni Socjalnych³⁵. Celem badania było wsparcie i wzmocnienie procesu przyjmowania i adaptacji osób uciekających z Ukrainy. Stowarzyszenie na Rzecz Spółdzielni Socjalnych w porozumieniu z Ministerstwem Rodziny i Polityki Społecznej, Regionalnymi Ośrodkami Polityki Społecznej, Ośrodkami Wsparcia Ekonomii Społecznej oraz Ogólnopolskim Związkiem Rewizyjnym Spółdzielni Socjalnych przeprowadziło działania mające określić potencjał ES³⁶, PS i PES w zakresie możliwości świadczenia usług obywatelom Ukrainy dotkniętym wojną³⁷.

³⁴ Wydział Nauk Politycznych i Studiów Międzynarodowych Uniwersytetu Warszawskiego, *Inwazja Rosji na Ukrainę. Społeczeństwo i polityka wobec kryzysu uchodźczego w pierwszym miesiącu wojny. Raport roboczy – Working Paper Katedry Polityki Społecznej*, Warszawa 2022, s. 3.

³⁵ Stowarzyszenie przeprowadziło również badania w pandemii *Badanie w kontekście kryzysu przedsiębiorstw społecznych, wywołanym epidemią wirusa SARS-CoV-2*, Konin, s. 1–16.

³⁶ ES – Ekonomia Społeczna.

³⁷ *Badanie potencjału podmiotów ekonomii społecznej w kontekście usług dla uchodźców z Ukrainy*, Stowarzyszenie Na Rzecz Spółdzielni Socjalnych Ogólnopolski Związek Rewizyjny Spółdzielni Socjalnych, s. 2.

2. PRZEDMIOT I CELE BADANIA

Przedmiotem badania jest działalność przedsiębiorstw społecznych w czasie wojny w Ukrainie, które autor definiuje szerszym amerykańskim podejściem za J. Brdulakiem i E. Florczak, tj. **kryterium koncentrowania zysku na celach społecznych i zarazem dowolną formę instytucjonalno-prawną takiego przedsiębiorstwa. Wobec tego przedsiębiorstwo społeczne określa się jako przedsiębiorstwo realizujące cele społeczne³⁸ w ramach właściwej mu części zysku – znaczącej ze względu na realizowany cel³⁹. Europejska definicja europejskiej sieci badawczej EMES⁴⁰ (*European Research Network*) za przedsiębiorstwo społeczne uznaje natomiast działalność o głównie społecznych celach, której zyski w założeniu są reinwestowane w jej cele lub we wspólnotę, a nie w celu maksymalizacji zysku lub zwiększenia dochodu udziałowców czy też właścicieli⁴¹. Określają je kryteria ekonomiczne:** 1) stała działalność zorientowana na produkcję dóbr i/lub sprzedaży usług 2) wyraźny stopień autonomii działania 3) ponoszenie znacznego ryzyka ekonomicznego w prowadzeniu działalności – 4) istnienie minimalnego personelu płatnego; oraz **kryteria społeczne:** 1) cel przedsiębiorstwa społecznego to wsparcie i rozwój lokalnej społeczności 2) lokalny charakter przedsiębiorstwa społecznego 3) demokratyczne zarządzanie 4) partycypacyjny charakter przedsiębiorstwa społecznego 5) ograniczona dystrybucja zysków⁴².

Obecnie w Polsce prawnie wiążąca definicja ekonomii społecznej i przedsiębiorstwa społecznego wynika z przyjętej ustawy z dnia 5 sierpnia 2022 r. o ekonomii społecznej. **Przez ekonomię społeczną należy rozumieć** działalność podmiotów ekonomii społecznej na rzecz społeczności lokalnej w zakresie

³⁸ Cele społeczne sprowadzone do 5 grup celów: 1. Ekonomiczne (umożliwiające funkcjonowanie w warunkach rynkowych); 2. Ludzkie (ilościowe, jakościowe); 3. Środowiskowe; 4. Postęp naukowo-technologiczny; 5. Prawno-ustrojowo-międzynarodowe.

³⁹ J. Brdulak, E. Florczak, T. Gardziński, *Przedsiębiorstwo społeczne elementem współczesnego ładu gospodarki kapitalistycznej*, „Kwartalnik Nauk o Przedsiębiorstwie” 2020, 55(2), s. 34.

⁴⁰ EMES Europejska Sieć Badawcza powstała w 1996 r., gdy zrealizowano projekt badawczy „Powstanie przedsiębiorstw społecznych w Europie” W roku 2002 zarejestrowana została jako organizacja pozarządowa i rzesza uczelnia i centra badawcze. Adres strony internetowej EMES: <https://emes.net/>.

⁴¹ T. Gardziński, A. Łabenda, *Spółdzielnia socjalna jako dynamicznie powstające przedsiębiorstwo społeczne*, „Myśl Ekonomiczna i Polityczna” 2020, nr 2(69), s. 18.

⁴² J. Defourny, *Od trzeciego sektora do przedsiębiorstwa społecznego*, [w:] J.J. Wygnański, *Antologia kluczowych tekstów. Przedsiębiorstwo społeczne*, Warszawa: FISE, 2008, s. 80–81.

reintegracji społecznej i zawodowej, tworzenia miejsc pracy dla osób zagrożonych wykluczeniem społecznym oraz świadczenia usług społecznych, realizowaną w formie działalności gospodarczej, działalności pożytku publicznego i innej działalności o charakterze odpłatnym⁴³. **Status przedsiębiorstwa społecznego** mogą posiadać podmioty ekonomii społecznej, o którym mowa w art. 2 pkt 5 lit. a oraz d–f, oraz jednostka tworząca podmiot ekonomii społecznej, prowadzące: 1) działalność odpłatną pożytku publicznego, o której mowa w art. 8 ust. 1 ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie, 2) działalność gospodarczą, o której mowa w art. 3 ustawy z dnia 6 marca 2018 r. – Prawo przedsiębiorców (Dz. U. z 2021 r. poz. 162 i 2105 oraz z 2022 r. poz. 24 i 974), 3) inną działalność o charakterze odpłatnym – jeżeli spełniają warunki określone w ust. 2, art. 4 ust. 1 oraz art. 5–9⁴⁴. Status przedsiębiorstwa społecznego mogą również posiadać podmiot ekonomii społecznej, o którym mowa w art. 2 pkt 5 lit. a oraz d–f, oraz jednostka tworząca podmiot ekonomii społecznej, jeżeli Skarb Państwa, jednostka samorządu terytorialnego, państwowa albo samorządowa osoba prawna lub osoba fizyczna nie posiadają nad podmiotem ekonomii społecznej kontroli w rozumieniu art. 4 pkt 4 ustawy z dnia 16 lutego 2007 r. o ochronie konkurencji i konsumentów, z wyłączeniem spółdzielni socjalnych założonych przez osoby, o których mowa w art. 4 ust. 2 pkt 2 ustawy z dnia 27 kwietnia 2006 r. o spółdzielniach socjalnych⁴⁵. Zasady uzyskiwania i utraty statusu PS oraz nadzór nad przedsiębiorstwem społecznym określa rozdział 2 ustawy o ekonomii społecznej.

Ubiegać się o status PS może: spółdzielnia socjalna, spółdzielnia inwalidów i niewidomych, spółdzielnia pracy, spółdzielnia produkcji rolnej, organizacja pozarządowa, kościelna osoba prawna, spółki akcyjne, spółki z o.o. i kluby sportowe działające w formie spółek – o ile nie działają dla zysku, jednostka tworząca podmiot ekonomii społecznej. Działalność PS służy rozwojowi lokalnemu i ma na celu: reintegrację społeczną i zawodową osób zagrożonych wykluczeniem społecznym lub realizację usług społecznych. PS musi zatrudniać minimum 3 pracowników (na podstawie umów o pracę lub spółdzielczych umów o pracę). Występuje też kryterium – co najmniej 30% osób zatrudnionych to osoby zagrożone wykluczeniem społecznym dotyczące wyłącznie podmiotów, które zostały zakwalifikowane jako prowadzące działania w zakresie reintegracji zawodowej i społecznej. PS musi posiadać organ konsultacyjno-doradczy złożony ze wszystkich pracowników. Zysk lub nadwyżka bilansowa wypracowana

⁴³ Ustawa..., *op. cit.*, s. 1.

⁴⁴ *Ibidem*, s. 3.

⁴⁵ *Ibidem*.

przez PS w ramach działalności gospodarczej i odpłatnej nie podlega podziałowi pomiędzy członków, udziałowców, akcjonariuszy i pracowników. W przypadku pracowników zagrożonych wykluczeniem społecznym wymagany jest indywidualny plan reintegracji osób, na których zatrudnienie zostało przekazane wsparcie ze środków PFRON⁴⁶, Funduszu Pracy lub poprzez działania OWES⁴⁷. Występuje również obowiązek informowania osób zatrudnianych o możliwości utraty prawa do specjalnego zasiłku opiekuńczego. Ustawa przewiduje także pewne ograniczenia dla PS m.in. brak możliwości udzielania pożyczek. Szczegółowe kryteria i wymagania określa ustawa.

Rysunek 2

Liczba PS na mapie Polski na dzień 2 kwietnia 2023 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie bazy przedsiębiorstw społecznych DES.

Ponieważ wykaz PS powstałych na zasadach określonych w ustawie o ekonomii społecznej na dzień 31.07 zawierał 550 PS⁴⁸, nie mógł być objęty przez

⁴⁶ PFRON – Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych.

⁴⁷ OWES – Ośrodek Wsparcia Ekonomii Społecznej.

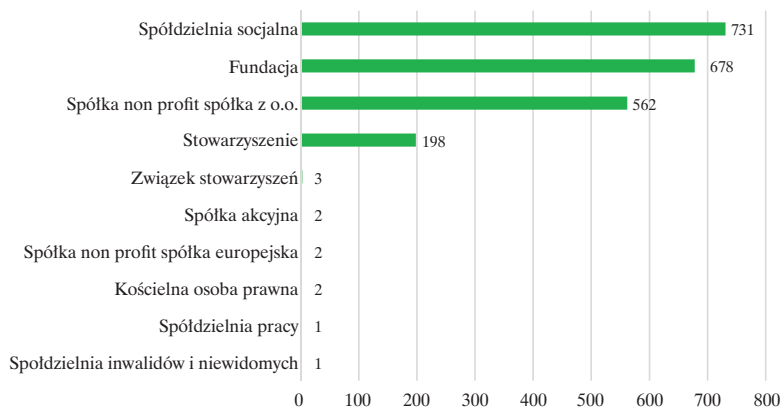
⁴⁸ Rejestr Jednostek Pomocy Społecznej – Przedsiębiorstwa Społeczne: https://rjps.mrips.gov.pl/RJPS/RU/start.do?id_menu=59 [dostęp: 18.07.2023].

autora badaniem ze względu na oczywistą niemiernodajność wyniku w porównaniu do badania PS w czasie pandemii, w którym uczestniczyło 1630 podmiotów. W celu rozwiązania tego problemu badawczego autor wykorzystał bazę przedsiębiorstw społecznych zawierającą dane podmiotów działających w oparciu o Wytyczne CT9⁴⁹ aktywne do końca okresu realizacji projektów, czyli do końca 2023 r. Przedmiotem badania przeprowadzonego w dniach od 2 kwietnia 2023 r. do 31 lipca 2023 r. było 378 podmiotów z 2180 przedsiębiorstw społecznych w bazie, które widzimy na rysunku 1 w podziale ilościowym na województwa. Należy przy tym zaznaczyć, że na podstawie tej samej bazy autor przeprowadził badanie dotyczące pandemii.

Najwięcej podmiotów ze statutem PS jest w województwie podkarpackim (350 PS) jak widać na rysunku 1 oraz w województwie śląskim (312) a najmniej PS, bo 56, jest w województwie opolskim. Należy zauważyć, że baza PS ma wadę, która polega na tym, że PS są wykreślane z listy po upływie czasu na jaki przyznano im status, co nie oznacza, że zaprzestają działalności, ale nie poddają się ponownej weryfikacji, a to mówi o tym, że z jakichś względów nie są zainteresowane przedłużaniem statusu PS. Dla przykładu w przypadku tych podmiotów, które uzyskały status w 2017 r., utraciło go już 67%, a w przypadku tych, które uzyskały status w 2018 r., utraciło go 54%⁵⁰.

Wykres 1

Liczba PS ze względu na formę prawną na dzień 2 kwietnia 2023 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie bazy przedsiębiorstw społecznych DES.

⁴⁹ Baza PS, <http://www.bazaps.ekonomiaspoleczna.gov.pl/> [dostęp: 18.07.2023].

⁵⁰ M. Gajewski, *Badanie potrzeb finansowych i pozafinansowych w sektorze ekonomii społecznej oraz usług społecznych i zdrowotnych*, Serock: Ministerstwo Funduszy i Polityki Regionalnej, 2020, s. 35.

Natomiast, jak zauważymy na wykresie 1, wśród wszystkich PS dominują 4 formy prawne, najbardziej popularna jest spółdzielnia socjalna w liczbie 731 podmiotów. Następnie fundacja – z wynikiem 678 podmiotów, spółka non-profit (spółka z. o.o.) 562 podmioty oraz 198 stowarzyszeń. Pozostałych sześć form prawnych ma marginalne znaczenie, ponieważ ich liczba wynosi od 1 do 3.

Celem badania⁵¹ jest wykazanie poprzez badanie ankietowe, iż działalność przedsiębiorstwa społecznego usytuowanego w ładzie społecznej gospodarki rynkowej może niwelować skutki kryzysów, w tym skutki wojny w Ukrainie, poprzez podejmowanie dodatkowych działań na rzecz uchodźców. Celem, poprzez zastosowane pytania badawcze, jest także ocena tego, w jaki sposób wojna w Ukrainie wpłynęła na samą działalność przedsiębiorstw społecznych i ich kondycję.

3. OPIS METOD BADAWCZYCH

Przeprowadzone ogólnopolskie badanie wymaga pewnego zastrzeżenia, a mianowicie odbyło się ono z pełną świadomością tego, że może nie obejmować wszystkich PS działających w rzeczywistości gospodarczej, których po prostu nie ma liście w bazie lub były, ale nie powróciły na nią z powodu braku zainteresowania ponowną weryfikacją. Pomimo tej słabości cele badawcze oraz weryfikacja hipotezy uzasadniają dobór próby badawczej oraz przyjęcie ustawowej definicji oraz danych podmiotów z bazy PS działających w oparciu o Wytyczne CT9, ze względu na małą liczbę w wykazie PS powstałych na zasadach określonych w ustawie o ekonomii społecznej. W badaniu wykorzystano metody ilościowe i jakościowe. Ze względu na ograniczenia niniejszego opracowania autor zawęził prezentację wyników do najważniejszych rezultatów badania ilościowego. Ogólnopolskie badanie ilościowe zostało przeprowadzone metodą CAWI⁵² za pomocą indywidualnego zaproszenia mailowego do wypełnienia ankiety on-line wspomaganą metodą CATI⁵³ według

⁵¹ Cel badawczy całego badania jest znacznie szerszy od celu artykułu jakim jest weryfikacja postawionej na wstępie hipotezy, stąd niewykluczona jest kolejna część prezentacji wyników badania.

⁵² CAWI – Computer Assisted Web Interview. Metoda zbierania danych wśród respondentów za pomocą kwestionariusza on-line.

⁵³ CATI – Computer Assisted Telephone Interviewing. Metoda zbierania danych wśród respondentów za pomocą wywiadu telefonicznego. Autor wykorzystał metodę w przy-

scenariusza skryptu rozmowy, czyli tzw. „mixed mode”⁵⁴. Zastosowano również metodę ponagląjącą Dilmana⁵⁵. W celu uniknięcia nieprawidłowo wypełnionych kwestionariuszy przeprowadzono wstępne badanie pilotażowe, które pozwoliło na weryfikację przez korektę i uzupełnienie pytań zamieszczonych w ankiecie. Badanie miało wieloetapowy charakter, począwszy od analizy danych zastanych poprzez *desk research* umożliwiający przygotowanie ankiety badawczej w taki sposób, aby zweryfikować postawioną hipotezę badawczą. Ponadto autor w opracowaniu zastosował metodę komparatystyczną, porównując rezultaty badania w czasie wojny w Ukrainie do tych z okresu pandemii.

4. WPŁYW WOJNY W UKRAINIE NA PS

Oceniając ogólną sytuację PS w związku z wojną w Ukrainie, 238 firm, czyli 64% respondentów uważa, że sytuacja pozostała bez zmian. Natomiast dla 107 firm, czyli dla 29% PS, ogólna sytuacja pogorszyła się w stosunku do 21 firm stanowiących 6% respondentów twierdzących, że ich sytuacja uległa poprawie. Biorąc pod uwagę niekorzystne wskaźniki makroekonomiczne, ogólną sytuację PS należy ocenić jako względnie dobrą, ponieważ 70% tych podmiotów utrzymuje swoje „status quo” oraz w porównaniu z badaniem przeprowadzonym w czasie pandemii, gdzie 41% respondentów odpowiedziało, że ich sytuacja pogorszyła się, a 28% stwierdziła, że pozostała bez zmian⁵⁶. Niemniej jednak 1/3 wskazuje na pogorszenie sytuacji, co powinno być bardzo wyraźnym sygnałem dla instytucji państwowych, że sektor ten wymaga większego wsparcia aniżeli w chwili obecnej.

Wobec kondycji PS w czasie wojny na szczególną uwagę zasługuje zatrudnienie. Dla większości PS, bo dla 47%, liczba wszystkich zatrudnionych osób pozostała bez zmian, a dla 28% wzrosła, przy jednoczesnej redukcji personelu dla 20% takich podmiotów. W porównaniu z badaniem przeprowadzonym w czasie pandemii, kiedy dla 61% liczba zatrudnionych osób pozostała bez zmian, a dla 16% wzrosła, przy jednoczesnej takiej samej redukcji personelu

padku województwa podkarpackiego i lubelskiego ze względu geograficzny przyfrontowy charakter położenia województw.

⁵⁴ Mixed-mode – stosowanie w jednym badaniu więcej niż jednej metody zbierania danych wśród respondentów.

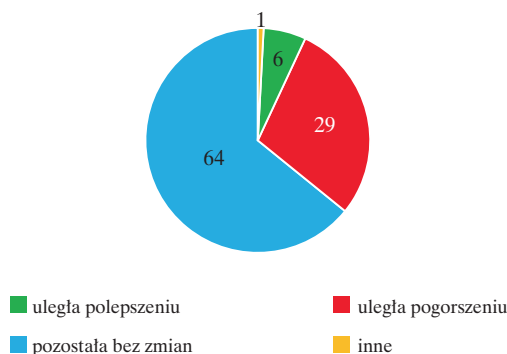
⁵⁵ Stosując procedurę pomagającą Dilmana poprzez przykładowe wywiady telefoniczne czy wysyłanie ponagląjących, kolejnych maili, można osiągnąć średni wzrost ankiet w granicach 74% (M.H. Kurlito, *Model Przedsiębiorstwa...*, op. cit., s. 196).

⁵⁶ T. Gardziński, *Przedsiębiorstwa społeczne w Polsce...*, op. cit., s. 37.

dla 20% takich podmiotów. Co jest ciekawe, w czasie wojny w Ukrainie większość PS (66%) nie korzystała z pomocy wolontariuszów, a dla 30% PS liczebność wolontariuszów wzrastała⁵⁷.

Wykres 2

Ogólna sytuacja PS w związku z wojną w Ukrainie

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania ilościowego CAWI.

Największe trudności, jakie dostrzegają PS wśród rozmaitych uwarunkowań swojego działania, to przede wszystkim brak stabilności finansowej, uwarunkowania makroekonomiczne, w tym wysoka inflacja i kryzys energetyczny oraz rozbudowana biurokracja. W następnej kolejności są to trudności w pozyskiwaniu funduszy, brak zapewnienia stabilnego zatrudnienia swoim pracownikom, a także nadmierne wymogi formalne podczas korzystania z funduszy. Inne wymienione uwarunkowania sprawiające szczególne trudności to problemy z systemem dotacji ze środków publicznych, kondycja przedsiębiorstwa po pandemii oraz krótkoterminowe granty zmuszające do poszukiwania nowych źródeł finansowania⁵⁸.

W świetle wymienionych trudności wśród uwarunkowań PS pesymistycznie wygląda ocena szans rozwoju w następnych latach, gdyż prawie 58,9% (jak widać w tabeli 1) ocenia to w ciemniejszych barwach, w stosunku do 41,1% oceniających ją jako bez zmian lub bardziej optymistycznie. Porównując z badaniem przeprowadzonym w czasie pandemii, gdzie optymistycznie szanse rozwoju oceniało 24,1%, raczej dobrze 48,5%, bez zmian 13,2%, raczej

⁵⁷ Bardzo znacząco wzrosła 6%; znacząco wzrosła 4%; wzrosła 20%.

⁵⁸ Trudności wśród uwarunkowań działania PS zostały wymienione malejąco od najwyższej liczby wybranej odpowiedzi w ankiecie.

źle 12,6%, a negatywnie 1,5%, jesteśmy świadkami zmiany trendu z optymistycznego na pesymistyczny.

Tabela 2

Ocena szans rozwoju w następnych latach

Ocena	Udział
negatywnie	13
raczej źle	45,9
bez zmian	22,8
raczej dobrze	12,2
optymistycznie	6,0

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania ilościowego CAWI.

5. WPLYW PS NA MINIMALIZACJĘ NEGATYWNYCH SKUTKÓW WOJNY W UKRAINIE

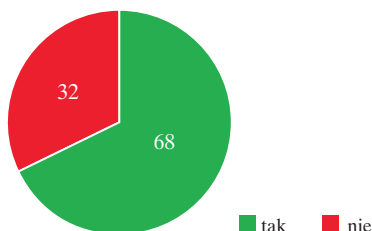
Badanie autora wykazało, że przedsiębiorstwa społeczne podejmowały dodatkowe działania na rzecz uchodźców w związku z wojną na Ukrainie. W odpowiedzi na pytanie, czy podejmowały takowe działania, 68% odpowiedziało, że tak, natomiast 32% odpowiedziało, że nie, jak widać na wykresie 3. W porównaniu z badaniem przeprowadzonym w czasie pandemii, 56% PS podjęło dodatkowe działa na rzecz odbiorców⁵⁹, stąd widać wzrost o 12% w trakcie kryzysu wojennego. Należy zaznaczyć, że brak podejmowania dodatkowych działań PS na rzecz uchodźców wynika głównie z braku możliwości ze względu na model biznesowy (34% PS) lub z braku wystarczających środków (33% PS)⁶⁰. Część PS skupiona była na społecznych działaniach poza wydarzeniami wojennymi uznając, że udzielana pomoc jest już wystarczająca (13% PS).

⁵⁹ *Ibidem*, s. 37.

⁶⁰ Jako inne przyczyny braku podejmowania dodatkowych działań na rzecz uchodźców z Ukrainy respondenci zaznaczyli odpowiedzi: brak wystarczającego wsparcia od państwa (6% PS), brak wolontariuszy (5% PS), inne (9% PS).

Wykres 3

PS które podjęły dodatkowe działania na rzecz uchodźców z Ukrainy

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania ilościowego CAWI.

Porównując przyczyny braku podejmowania dodatkowych działań do okresu pandemii, 43% respondentów nie zakładała działań na rzecz odbiorców związku z pandemią COVID-19, 21% wskazała na brak wystarczających środków, a także 14% na brak wystarczającego wsparcia zewnętrznego⁶¹, co świadczy o zdecydowanie większej aktywizacji i zaangażowaniu PS w czasie wojny w Ukrainie. Nie każde jednak przedsiębiorstwo społeczne wręcz powinno zajmować się kryzysem uchodźczym w czasie wojny w Ukrainie czy też ostatnio podejmować dodatkowe działania na rzecz odbiorców w czasie pandemii, ponieważ często ich działalność po prostu jest skoncentrowana na innych palących problemach społecznych. PS powstają najczęściej w obszarach, gdzie⁶²:

- stopa bezrobocia jest wyższa, a trwale bezrobotni nie mają szans na znalezienie pracy,
- wadliwe struktury gospodarki nie są w stanie modernizować się o własnych siłach,
- wadliwe struktury demograficzne wskazują na trudności na rynku pracy,
- rejestruje się degradację naturalnych i kulturowych funkcji zasobów regionu,
- słabo rozwinięta infrastruktura techniczna i społeczna blokuje procesy rozwoju.

Rozkład podmiotów, które udzieliły pomocy uchodźcom z Ukrainy w wyniku podjęcia dodatkowych działań na rzecz uchodźców jest podobny do zaangażowania w pomoc uchodźcom ze strony całego społeczeństwa zaraz po ataku Rosji na Ukrainę. W ciągu pierwszych trzech miesięcy od rozpoczęcia inwazji

⁶¹ *Ibidem*, s. 41.

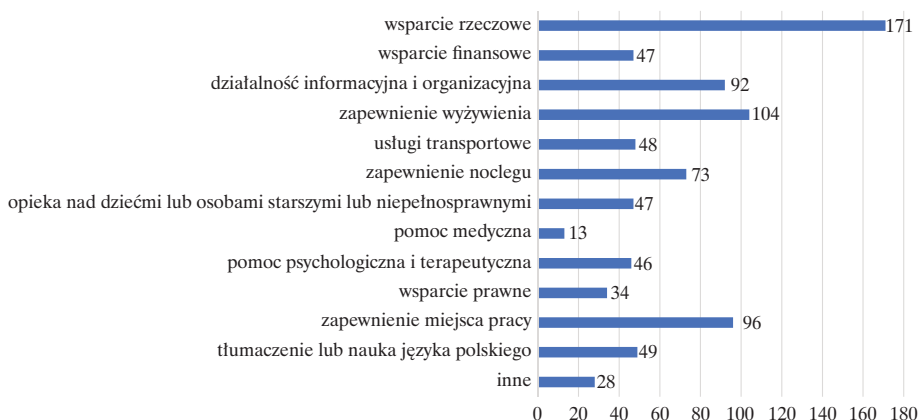
⁶² E. Florczak, T. Gardziński, *Economic transformation through social market economy and social enterprise [Transformacja gospodarcza poprzez społeczną gospodarkę rynkową i społeczne przedsiębiorstwo]*, „Myśl Ekonomiczna i Polityczna” 2020, nr 3(70), s. 26.

Rosji na Ukrainę, w pomoc na rzecz uchodźców zaangażowało się 70% Polaków⁶³. Zjawisko to najważniejsze telewizje na świecie nazwały fenomenem na skalę światową. Oznacza to, że w przypadku PS usytuowanego w modelu badawczym w ładzie spontanicznym fenomenalnie spełnia swoją społeczną misję, działając na rzecz minimalizowania kryzysu, jakim jest napływ do Polski uchodźców z Ukrainy w wyniku wojny wywołanej przez Rosję. Potwierdza to również, że PS dostarczając wsparcia uchodźcom w czasie wojny w Ukrainie, może wspomagać naderwany przez wojnę ład gospodarczy w Polsce.

Na pytanie o wartość wsparcia finansowego, PS odmówiły odpowiedzi w czasie badania w pandemii, natomiast tym razem odpowiedziały 82 podmioty, co dało średnią wartość 90 tysięcy złotych⁶⁴ na jedno przedsiębiorstwo społeczne. **Z badania wynika, że średnio jedno PS pomogło niemal tysiącowi uchodźców⁶⁵. Przedsiębiorstwa społeczne znajdujące się w bazie wsparły ponad 1200 innych organizacji niosących pomoc uchodźcom.**

Wykres 4

Rodzaje wsparcia, jakiego udzieliły PS odbiorcom

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania ilościowego CAWI.

⁶³ Ł. Baszczak, A. Kiełczewska, P. Kukołowicz, A. Wincewicz, R. Zyzik, *Pomoc polskiego społeczeństwa dla uchodźców w Ukrainy*, Warszawa: Polski Instytut Ekonomiczny, 2022, <https://pie.net.pl/polacy-mogli-wydac-nawet-10-mld-pln-na-pomoc-udzielana-uchodzcom-z-ukrainy-w-pierwszych-miesiacach-wojny/> [dostęp: 22.07.2023].

⁶⁴ Biorąc pod uwagę liczbę PS z bazy (tj. 2180) daje to pomoc finansową estymowaną na poziomie 196 milionów złotych. Szacunki te jednak są obciążone dużym prawdopodobieństwem błędu ze względu na małą ilość odpowiedzi.

⁶⁵ Należy zaznaczyć, że rozkład jest bardzo zróżnicowany, tzn. w mniejszości są PS, które pomogły największej liczbie uchodźców, co jednocześnie sprawia, że średnia jest wysoka.

W przypadku 81% przedsiębiorstw społecznych świadczona pomoc dla uchodźców miała miejsce w Polsce, dla 17% PS zarówno w Polsce i Ukrainie oraz 2% przedsiębiorstw społecznych pomagało w samej Ukrainie.

Rodzaje wsparcia, jakiego PS udzieliły uchodźcom, prezentuje wykres 4, wykazujący, że najczęściej podmiotów realizowało wsparcie rzeczowe, następnie przedsiębiorstwa społeczne zapewniały: wyżywienie, miejsce pracy oraz wspierały działalnością informacyjną i organizacyjną. Dla porównania z badaniem w pandemii najczęściej PS wskazały na świadczone usługi społeczne⁶⁶, następnie wsparcie rzeczowe⁶⁷, wsparcie materialne i stworzenie miejsca pracy⁶⁸ oraz wsparcie finansowe⁶⁹. Oba kryzysy charakteryzują się określonymi oczekiwaniami ludzkimi i zaspokojenie potrzeb wiąże się z konkretnym wsparciem do utrzymania egzystencji.

Jedną z kluczowych potrzeb uchodźców jest zatrudnienie. Na zadane pytanie przedsiębiorstwom społecznym czy mieli Państwo możliwość zatrudnienia uchodźców z Ukrainy, 38% odpowiedziało, że tak. Natomiast 8% PS odpowiedziało, że tak, ponieważ korzystaliśmy z programów wsparcia finansowego. 21% PS nie miało możliwości zatrudnienia uchodźców zaś 14% odpowiedziało „nie”, ze względu na brak wystarczających środków lub dostępu do nich. Zatrudnienia osób z Ukrainy nie przewidywało 14% PS a 4% wykazała inne przyczyny braku możliwości zatrudnienia uchodźców.

6. WSPARCIE PS W PODEJMOWANIU DODATKOWYCH DZIAŁAŃ NA RZECZ UCHODźCÓW

Ważnym elementem dla amortyzacji skutków wojny w postaci przyjmowania uchodźców jest wsparcie państwa. Tymczasem w Polsce nie ma spójnego systemu dotyczącego uchodźców, a nawet nie ma żadnego obozu dla uchodźców, dlatego przyjęcie tak dużej liczby jest uważane za fenomen. Znaczna część uchodźców odnalazła się dzięki przybyłym wcześniej do Polski ponad milionowi imigrantów. Pozostała część była przejmowana głównie przez organizacje pozarządowe, samorządy i polskie społeczeństwo, które przyjmowało uchodźców pod swój dach. Państwo, jednakże wyszło z inicjatywą programów wspierających podmioty ekonomii społecznej, które działają na rzecz uchodźców. Z takich programów skorzystało 28% przedsiębiorstw społecznych, przy

⁶⁶ 123 PS wskazało taką odpowiedź.

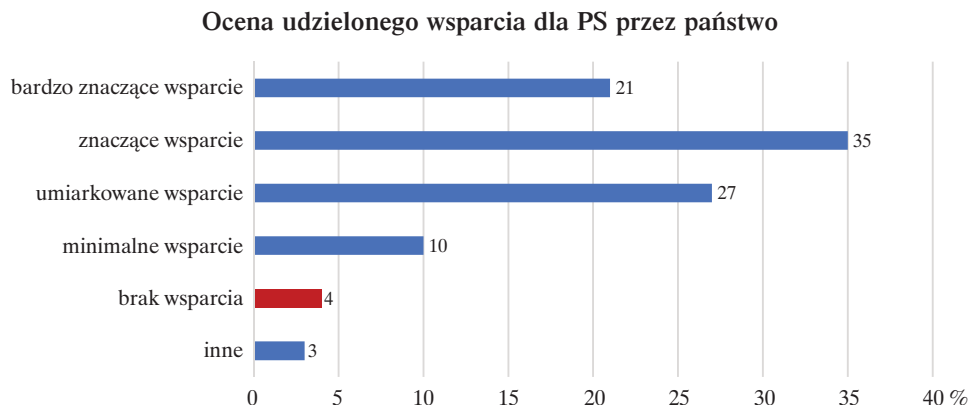
⁶⁷ 58 PS wskazało taką odpowiedź.

⁶⁸ 28 PS wskazało taką odpowiedź.

⁶⁹ 18 PS wskazało taką odpowiedź.

72% PS, które z nich nie skorzystały. Jednak, jak widać na wykresie 5, przedsiębiorstwa społeczne dobrze oceniają wsparcie państwa.

Wykres 5

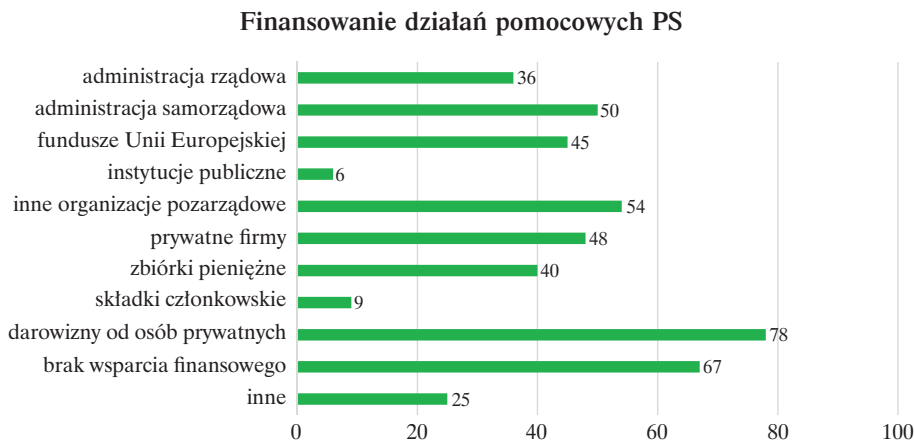

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania ilościowego CAWI.

Zdaniem 27% respondentów względnemu wzmocnieniu uległa współpraca samorządu z PS, a według 70% pozostała bez zmian, przy 3%, które uważało, że współpraca uległa osłabieniu. Trend ten potwierdza obserwacje autora o znaczącym zaangażowaniu samorządów w pomoc dla uchodźców z Ukrainy w kooperacji z podmiotami ekonomii społecznej. Dla porównania, w czasie pandemii tylko dla 13% respondentów wzmocnieniu uległa współpraca samorządu z PS, przy 18% twierdzących, że uległa osłabieniu i wreszcie 69%, którzy uznali, że pozostała bez zmian. Zatem niemal identyczna część badanych w obu badaniach odpowiedziała, że współpraca pozostała bez zmian, ale silniejszy trend wzmocnienia współpracy PS z samorządem ujawnił się dopiero podczas wojny w Ukrainie.

Działania pomocowe podejmowane przez przedsiębiorstwa społeczne na rzecz uchodźców z Ukrainy, jak widać na wykresie 6, były finansowe w największej mierze przez darowizny od osób prywatnych. Jednocześnie największa liczba przedsiębiorców społecznych wskazuje na to, że nie otrzymywali wsparcia finansowego. Następnie przedsiębiorcy społeczni wskazywali na finansowanie przez inne organizacje pozarządowe i administrację samorządową. Dla porównania, w czasie pandemii respondenci wskazywali najczęściej fundusze Unii Europejskiej, potem administrację rządową, następnie zaś samorząd lokalny i inne organizacje samorządowe. Z porównania wynika, że w czasie obu sytuacji kryzysowych rozkład finansowania działań PS jest zróżnicowany.

Wykres 6

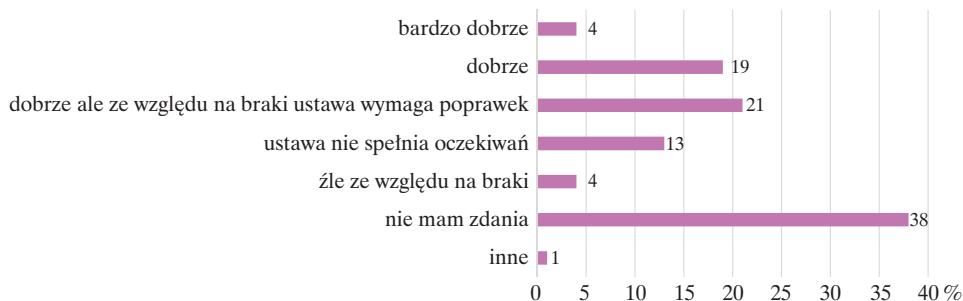

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania ilościowego CAWI.

Działania przedsiębiorstw społecznych mogłyby być dodatkowo wsparte legislacyjnie przez państwo. Na pytanie, czy potrzebne są nowe regulacje prawne, które usprawnią wsparcie na rzecz uchodźców z Ukrainy, świadczone przez PS, 62% respondentów odpowiedziało, że tak oraz 38%, że nie. W opinii autora poza taką ustawą niezbędne jest stworzenie kompleksowego systemu wsparcia dla uchodźców. Natomiast odpowiedzi na pytanie, jak oceniają przedsiębiorcy społeczni przyjętą ostatnio ustawę o ekonomii społecznej z dnia 5 sierpnia 2022 roku, pokazuje wykres 7. Najwięcej respondentów, bo 38%, nie ma zdania co do nowej ustawy, 4% PS ocenia ją bardzo dobrze, 19% dobrze, a 21% dobrze, ale ze względu na braki ustawa wymaga poprawek. Dla 13% ustawa nie spełnia oczekiwań, a 4% ocenia ją źle.

Wykres 7

Ocena PS przyjętej ustawy o ekonomii społecznej z dnia 5 sierpnia 2022 r.

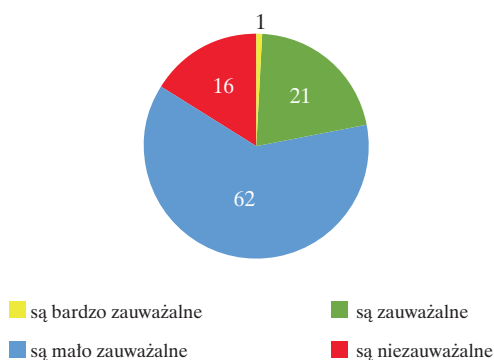
Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania ilościowego CAWI.

7. POZOSTAŁA DZIAŁALNOŚĆ I ROLA PS W POLSKIEJ GOSPODARCE

Działalność przedsiębiorstw społecznych w Polsce zaczęła odgrywać coraz większą rolę w sytuacjach kryzysowych. Na pytanie do przedsiębiorców społecznych o to, czy ich zdaniem PS odgrywają ważną rolę w łagodzeniu kryzysów we współczesnym łańdźcu gospodarczym, aż 64% stwierdziło, że tak, a 36%, że nie. Pomimo to, jak widać na wykresie 8, PS nie są zauważalne w otoczeniu gospodarczym.

Wykres 8

Zauważalność PS w otoczeniu gospodarczym

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania ilościowego CAWI.

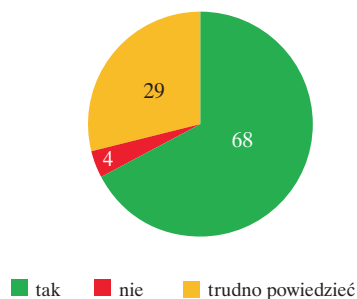
Jak się okazało w badaniu, PS angażują się nie tylko w pomoc odbiorcom w czasie pandemii i uchodźcom w czasie wojny w Ukrainie, czyli bieżących kryzysów, ale również wspierają działania na rzecz środowiska. Wśród przedsiębiorców społecznych 68% potwierdziło, że wspiera działania na rzecz ekologii, przy 32% PS, które nie wspierają tych działań. Tyle samo respondentów, bo 68%, jak widać na wykresie 9, potwierdziło również, że PS stanowi element zrównoważonego rozwoju. Dla 29% trudno powiedzieć, czy przedsiębiorstwo społeczne stanowi element zrównoważonego rozwoju, a dla 4% tak nie jest. Celem PS nie jest sam w sobie zrównoważony rozwój, ale własne cele przedsiębiorstwa społecznego mogą się wpisywać w 17⁷⁰ celów

⁷⁰ 17 celów zrównoważonego rozwoju: koniec z ubóstwem, zero głodu, dobre zdrowie i jakość życia, dobra jakość edukacji, równość płci, czysta woda i warunki sanitarne, czysta i dostępna energia, wzrost gospodarczy i godna praca, innowacyjność przemysł infrastruktura, mniej nierówności, zrównoważone miasta i społeczności, odpowie-

zrównoważonego rozwoju jak np. koniec z ubóstwem, zero głodu czy mniej nierówności społecznych.

Wykres 9

PS elementem zrównoważonego rozwoju

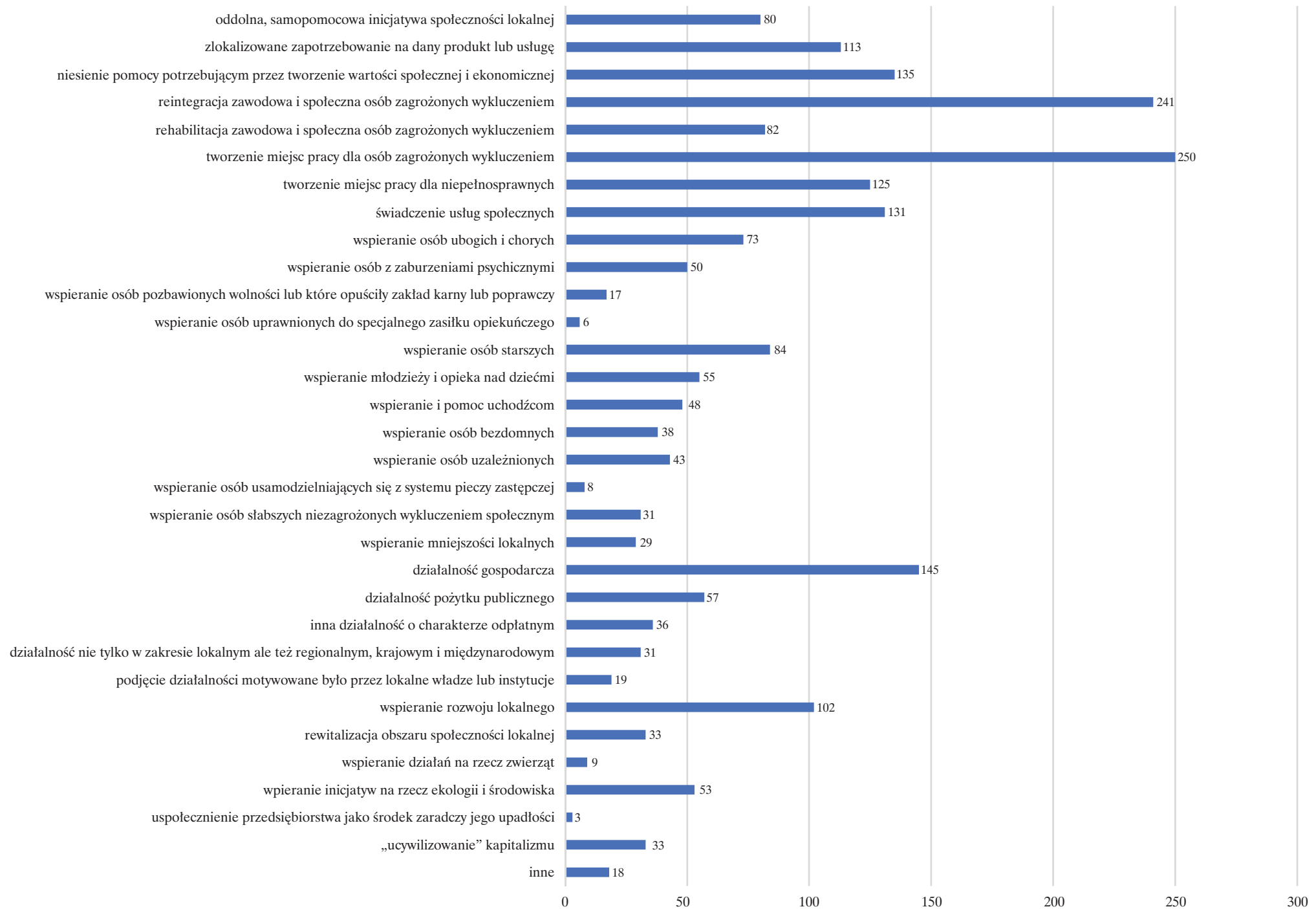

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania ilościowego CAWI.

Cele przedsiębiorstwa społecznego określają nie tylko definicje czy ustawa o ekonomii społecznej, ale motywy założenia PS przez samych przedsiębiorców społecznych. Wykres 10 wykazuje, jakie cele wymienili w badaniu przedsiębiorcy społeczni. Celem o najważniejszym znaczeniu dla PS jest tworzenie miejsc pracy dla osób zagrożonych wykluczeniem. Następnie reintegracja zawodowa i społeczna osób zagrożonych wykluczeniem oraz działalność gospodarcza jako to, co umożliwia spełnianie misji społecznej i jest jej nieodzownym warunkiem. Kolejnymi ważnymi motywami są niesienie pomocy potrzebującym przez tworzenie wartości społecznej, świadczenie usług społecznych, tworzenie miejsc pracy dla niepełnosprawnych. W następnej kolejności motywy zasługujące na uwagę to zlokalizowane zapotrzebowanie na dany produkt lub usługę świadczące o podejściu rynkowym, gdzie ważna jest konkurencyjność poprzez innowacje oraz wspieranie rozwoju lokalnego świadczące o lokalnym zakorzenieniu i działalności służącej lokalnej społeczności.

działalna konsumpcja i produkcja, działania w dziedzinie klimatu, życie pod wodą, życie na lądzie, pokój, sprawiedliwość i silne instytucje, partnerstwa na rzecz celów.

Motywy działalności Przedsiębiorstw Społecznych

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania ilościowego CAWI.

8. KOMPLEMENTARNOŚĆ KONCEPCJI PRZEDSIĘBIORSTWA SPOŁECZNEGO I SPOŁECZNEJ GOSPODARKI RYNKOWEJ

W publicystyce używa się często określenia, że współczesny świat wykoleił się lub dosłownie wyskoczył z szyn i ładu społeczno-ekonomicznego⁷¹. Niewątpliwie zdarzeniem to wywołującym po pandemii jest wojna w Ukrainie, która wywołała szereg negatywnych zjawisk makroekonomicznych wymienionych na wstępie. Kryzys uchodźczy niweluje przedsiębiorczość społeczna, ale także inne podmioty. Według Kilońskiego Instytutu Gospodarki Światowej polska pomoc rządowa dla Ukrainy w styczniu bieżącego roku wyniosła 3,56 mld euro w czym 2,4 mld euro to pomoc w postaci sprzętu wojskowego⁷². Natomiast polska pomoc humanitarna dla uchodźców z Ukrainy według OECD jest na pierwszym miejscu spośród krajów UE i jej szacunki za 2022 rok wyniosły 8,36 mld euro. Po Polsce plasują się Niemcy (6,8 mld EUR), Czechy (1,96 mld EUR), Hiszpania (1,36 mld EUR) oraz Rumunia (1 mld EUR)⁷³. Ponadto Polska otrzymała 700 mln złotych z UE na wsparcie uchodźców z Ukrainy i złożyła wniosek o kolejne 200 mln⁷⁴. Jednocześnie w Polsce przebywa najwięcej (wśród państw europejskich) uchodźców (ponad 1,52 mln⁷⁵) z Ukrainy⁷⁶. Na kolejnych miejscach plasują się Niemcy z 1,02 mln, Czechy 464 tys. oraz Włochy z 165 tys. uchodźców z Ukrainy⁷⁷.

Wojna w Ukrainie i tak duże fale uchodźców wpływają nie tylko na ład gospodarczy, ale w pierwszej kolejności na bezpieczeństwo narodowe, od którego jest uzależniony ten drugi.

Pomimo wielu uzasadnionych współcześnie zastrzeżeń środowiska ekonomistów dotyczącej w szczególności polityki fiskalnej i monetarnej, trudniej jest kształtować ład gospodarczy, gdy u sąsiada trwa wojna, ale nie zwalnia to z podejmowania wysiłków na rzecz budowania ładu ekonomicznego zapisanego

⁷¹ E. Mączyńska, P. Pysz (red.), *Społeczna gospodarka rynkowa w dobie pandemii i post-pandemii*, Warszawa: Polskie Towarzystwo Ekonomiczne & Fundacja Konrada Adenauera, 2021, s. 11.

⁷² Kiloński Instytut Gospodarki, <https://www.ifw-kiel.de/topics/war-against-ukraine/> [dostęp: 26.02.2023].

⁷³ OECD, *Responding to the Ukrainian refugee crisis*, [w:] *International Migration Outlook 2022*, OECD Publishing, Paris 2022.

⁷⁴ <https://www.gov.pl/web/mswia/prawie-700-mln-zl-z-ue-na-wsparcie-dla-uchodzcow-z-ukrainy> [dostęp: 31.07.2023].

⁷⁵ 95% uchodźców w Polsce to kobiety i dzieci.

⁷⁶ <https://www.gov.pl/web/polskapomoc/polska-w-scislej-czolowce-panstw-donorow-pomocy-humanitarnej-ukrainie> [dostęp: 31.07.2023].

⁷⁷ *Ibidem*.

w artykule 20 polskiej konstytucji, który brzmi: „Społeczna gospodarka rynkowa oparta na wolności działalności gospodarczej, własności prywatnej oraz solidarności, dialogu i współpracy partnerów społecznych stanowi podstawę ustroju gospodarczego Rzeczypospolitej Polskiej”⁷⁸. W myśl SGR i zasady subsydiarności, dopiero w sytuacji, gdy wyczerpane zostaną wszystkie możliwości samopomocy, obywatele powinni otrzymać pomoc ze strony państwa⁷⁹. W sytuacji wojny w Ukrainie napływający uchodźcy szybciej otrzymywali pomoc i wsparcie od sektora pozarządowego, samorządów oraz polskiego społeczeństwa aniżeli od państwa polskiego, ale należy podkreślić, że państwo stworzyło ramy do korzystania wśród uchodźców z osłon socjalnych, jak np. 500 plus czy dofinansowania małymi kwotami polskich obywateli przyjmujących uchodźców pod swój dach. W praktyce wszystko to oznacza, że koncepcja PS i SGR jest tym bardziej komplementarna. Cele społecznej gospodarki rynkowej oparte na wolności, odpowiedzialności, zasadzie sprawiedliwości społecznej, godności ludzkiej, zasadzie konkurencji i silnego państwa prawa, w znacznym stopniu odnoszą się do funkcji przedsiębiorstw społecznych działających również poza klasycznym łańcem społecznej gospodarki rynkowej⁸⁰.

Rezultaty pomocy uchodźcom świadczą o tym, że mamy do czynienia ze względnym wyrównywaniem dysproporcji społecznych, a tym samym z pewnym urzeczywistnieniem sprawiedliwości społecznej. W tym kontekście w świetle modelu badawczego będącego decyzyjną siatką zarządczą, PS w ramach funkcjonowania w sferze mikro realizują makroekonomiczne cele SGR, wśród których można wyróżnić następujące zbieżności⁸¹:

- aspekt społeczny – wyodrębniony zarówno w SGR i PS ze szczególnym uwzględnieniem podmiotowości człowieka,
- konkurencyjność – SGR funkcjonuje w ramach dążenia do konkurencji pełnej (efektywnej), dlatego tak istotne jest ujęcie również aspektu komercyjnego w przypadku PS, które, aby utrzymać się na rynku, muszą maksymalizować zysk niezbędny do przetrwania,

⁷⁸ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. Nr 78, poz. 483).

⁷⁹ M. Dahl, *Niemiecki Model Społecznej Gospodarki Rynkowej jako wzór dla polskich przemian systemowych po 1989 roku*, Warszawa: Dom Wydawniczy Elipsa, 2015, s. 57.

⁸⁰ E. Florczak, T. Gardziński, *Social enterprise in the order of social market economy*, „International Journal of New Economics and Social Sciences”, Międzynarodowy Instytut Innowacji Nauka – Edukacja – Rozwój w Warszawie, Warszawa 2019, s. 140.

⁸¹ J. Brdulak, E. Florczak, T. Gardziński, *Prospołeczność w gospodarce jako czynnik zmian współczesnej ekonomii*, „Przedsiębiorczość – Edukacja”, *Rola instytucji edukacyjnych w pobudzaniu rozwoju przedsiębiorczości*, t. 17, nr 1, Wydawnictwo Naukowe UP, Warszawa–Kraków 2021, s. 153–164.

- partnerstwo i współdecydowanie w PS przejawiające się w demokratycznym zarządzaniu i kooperacji, a w SGR rozumiane jako prawdziwe partnerstwo w zakładzie pracy,
- problem nierówności społecznych jest w równym stopniu akcentowany w SGR i w PS,
- subsydiarność i pomocniczość jako oś spajająca obie koncepcje SGR i PS⁸².

PODSUMOWANIE

Autor opracowania wykazał w badaniu, że sytuacja w Polsce przedsiębiorstw społecznych w czasie wojny w Ukrainie, pogorszyła się, co deklarowało 29%. Pomimo tego stanu rzeczy przedsiębiorstwa społeczne w Polsce mają wpływ na minimalizację skutków kryzysu uchodźczego, ponieważ 68% PS podejmuje dodatkowe działania na rzecz uchodźców w związku z wojną w Ukrainie. Z badania autora wynika, że średnio jedno PS pomogło niemal tysiącowi uchodźców⁸³. Przedsiębiorstwa społeczne znajdujące się w bazie wsparły ponad 1200 innych organizacji niosących pomoc uchodźcom. Dla porównania, wg statystyk GUS w okresie od 24 lutego do 31 marca 2022 r. przeciętnie organizacja non-profit udzieliła pomocy 477 osobom fizycznym, a jej główną formą była pomoc rzeczowa i zapewnienie wyżywienia. Różnica w ilości może się brać z krótkiego okresu statystyki GUS i większego zbioru podmiotów zdefiniowanych jako PES a nie PS, których liczba jest kilkudziesięciokrotnie mniejsza. Jednakże powyższe dane jednoznacznie potwierdzają postawioną hipotezę, że przedsiębiorstwa społeczne przyczyniają się do zmniejszania negatywnych skutków kryzysu uchodźczego w czasie wojny w Ukrainie. Sektor ekonomii społecznej może nabierać coraz większego znaczenia w ciągle (z różnymi skutkami) wprowadzanym ordoliberalnym ładzie⁸⁴ społecznej

⁸² Trzeba przy tym pamiętać, że przedsiębiorstwo społeczne to podmiot „gospodarki społecznej”, którego nie należy utożsamiać ze społeczną gospodarką rynkową: J. Brdulak, E. Florczak, T. Gardziński, *Przedsiębiorstwo społeczne w kulturze odpowiedzialnego rozwoju*, [w:] S. Partycki, R. Sobiecki (red.), *Wartości i nowoczesność w strategii odpowiedzialnego rozwoju*, Lublin: Wydawnictwo KUL, 2017, s. 104.

⁸³ Należy zaznaczyć, że rozkład jest bardzo zróżnicowany tzn. w mniejszości są PS, które pomogły największej liczbie uchodźców, co jednocześnie sprawia, że średnia jest wysoka.

⁸⁴ Proszę nie mylić ładu gospodarczego z tzw. „nowym ładem” czy też „polskim ładem” obecnym ostatnio w przestrzeni publicznej. „Ład gospodarczy stanowią zatem stabilne formy i warunki ramowe przebiegu procesu gospodarowania, określające obowiązujące

gospodarki rynkowej. Tym sposobem komercyjne, wspierane przez państwo przedsiębiorstwo społeczne stanowić może coraz ważniejszy czynnik uspołecznienia kapitału i poprawy jakości życia społeczno-gospodarczego. Nie tylko w czasie wojny, gdyż jak zauważa G. Kołodko, gospodarka nigdy nie jest w stanie równowagi, nawet w najlepszych czasach⁸⁵. Tym samym skutki samopowielającej się akumulacji kapitału będą mogły stopniowo podlegać także uspołecznieniu⁸⁶.

BIBLIOGRAFIA

- Baszczak Ł., Kiełczewska A., Kukołowicz P., Wincewicz A., Zyzik R., *Pomoc polskiego społeczeństwa dla uchodźców z Ukrainy*, Warszawa: Polski Instytut Ekonomiczny, 2022, <https://pie.net.pl/polacy-mogli-wydac-nawet-10-mln-pln-na-pomoc-udzielana-uchodzcom-z-ukrainy-w-pierwszych-miesiacach-wojny/> [dostęp: 22.07.2023].
- Brdulak J., Florczak E., Gardziński T., *Przedsiębiorstwo społeczne elementem współczesnego ładu gospodarki kapitalistycznej*, „Kwartalnik Nauk o Przedsiębiorstwie” 2020, 2(55).
- Brdulak J., Florczak E., Gardziński T., *Przedsiębiorstwo społeczne w kulturze odpowiedzialnego rozwoju*, [w:] S. Partycki, R. Sobiecki (red.), *Wartości i nowoczesność w strategii odpowiedzialnego rozwoju*, Lublin: Wydawnictwo KUL, 2017.
- Brdulak J., Florczak E., Gardziński T., *Prospołeczność w gospodarce jako czynnik zmian współczesnej ekonomii*, „Przedsiębiorczość – Edukacja”, *Rola instytucji edukacyjnych w pobudzaniu rozwoju przedsiębiorczości*, t. 17, nr 1, Wydawnictwo Naukowe UP, Warszawa–Kraków 2021.
- Brdulak J., Florczak E., Gardziński T. (2019), *The Socialization of Capitalism through Social Enterprises*, „International Journal of Small and Medium Enterprises and Business Sustainability” 2019, vol. 2(4), s. 66–87.

reguły gry gospodarczej w ramach, których państwo, przedsiębiorstwa, gospodarstwa domowe i jednostki ludzkie podejmują decyzje i realizują działania gospodarcze” P. Pysz, *Społeczna gospodarka rynkowa. Ordoliberalna koncepcja polityki gospodarczej*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2008, s. 37.

⁸⁵ G. Kołodko, *Pandemia: praktyczne reakcje i teoretyczne pytania*, „Kwartalnik Nauk o Przedsiębiorstwie” 2020, nr 2(55), s. 5–14.

⁸⁶ J. Brdulak, E. Florczak, T. Gardziński, *Uspołecznienie kapitalizmu w Europie Środkowo-Wschodniej*, „Myśl Ekonomiczna i Polityczna” 2019, nr 1(64), s. 78.

- Brdulak J., Florczak E., Gardziński T., *Uspołecznienie kapitalizmu w Europie Środkowo-Wschodniej*, „Myśl Ekonomiczna i Polityczna” 2019, nr 1(64).
- Brdulak J., Florczak E., *Uwarunkowania działalności przedsiębiorstw społecznych w Polsce*, Warszawa: Oficyna Wydawnicza Uczelni Łazarskiego, 2016.
- Charycka B., Gumkowska M., Bednarek J., „Efekt mrozący”. *O kondycji rzecznictwa organizacji pozarządowych*, Warszawa: Stowarzyszenie Klon/Jawor, 2022.
- Charycka B., Gumkowska M., Bednarek J., *Kondycja organizacji pozarządowych Trendy 2002–2022*, Warszawa: Stowarzyszenie Klon/Jawor, 2022.
- Charycka B., Gumkowska M., Bednarek J., „Ufamy, ale...” *Polki i Polacy o organizacjach pozarządowych. Raport z badań 2023*, Warszawa: Stowarzyszenie Klon/Jawor, 2023.
- Charycka B., Gumkowska M., *Praca w pandemii. Raport z badań organizacji pozarządowych 2020/2021*, Warszawa: Stowarzyszenie Klon/Jawor, 2021.
- Charycka B., Gumkowska M., *Rok w pandemii. Raport z badań organizacji pozarządowych 2020/2021*, Warszawa: Stowarzyszenie Klon/Jawor, 2021.
- Charycka B., Gumkowska M., 2020. *Organizacje pozarządowe wobec pandemii. Raport z badań*, Warszawa: Stowarzyszenie Klon/Jawor, 2020.
- Dahl M., *Niemiecki Model Społecznej Gospodarki Rynkowej jako wzór dla polskich przemian systemowych po 1989 roku*, Warszawa: Dom Wydawniczy Elipsa, 2015.
- Defourny J., *Od trzeciego sektora do przedsiębiorstwa społecznego*, [w:] J.J. Wygnański, *Antologia kluczowych tekstów. Przedsiębiorstwo społeczne*, Warszawa: FISE, 2008.
- Eucken W., *Podstawy polityki gospodarczej*, Poznań: Wydawnictwo Poznańskie, 2005.
- Florczak E., Gardziński T., *Social enterprise in the order of social market economy*, „International Journal of New Economics and Social Sciences”, Międzynarodowy Instytut Innowacji Nauka – Edukacja – Rozwój w Warszawie, Warszawa 2019.
- Florczak E., Gardziński T., *Economic transformation through social market economy and social enterprise [Transformacja gospodarcza poprzez społeczną gospodarkę rynkową i społeczne przedsiębiorstwo]*, „Myśl Ekonomiczna i Polityczna” 2020, nr 3(70).
- Gajewski M., *Badanie potrzeb finansowych i pozafinansowych w sektorze ekonomii społecznej oraz usług społecznych i zdrowotnych*, Serock: Ministerstwo Funduszy i Polityki Regionalnej 2020.

- Gardziński T., Łabenda A., *Spółdzielnia socjalna jako dynamicznie powstające przedsiębiorstwo społeczne*, „Myśl Ekonomiczna i Polityczna” 2020, nr 2(69).
- Gardziński T., *Przedsiębiorczość społeczna w pandemicznym ładzie gospodarki rynkowej*, „Kwartalnik Nauk o Przedsiębiorstwie” 2021, nr 3(60).
- Gardziński T., *Przedsiębiorstwa społeczne w Polsce w czasie pandemii*, „Myśl Ekonomiczna i Polityczna” 2022, nr 2(73).
- Gardziński T., *Przedsiębiorstwo społeczne w walce z wpływem COVID-19 na ład gospodarczy*, [w:] A. Chojan, M. Dahl, E. Florczak (red.), *Europa w czasie pandemii COVID-19*, Warszawa: Dom Wydawniczy Elipsa, 2021.
- Gardziński T., *Metodologia teorii ładu społeczno-gospodarczego w zarządzaniu przedsiębiorstwem społecznym*, [w:] M. Dahl, E. Florczak (red.), *Prospołeczność w życiu społeczno-gospodarczym w XXI wieku*, Warszawa: Oficyna Wydawnicza Uczelni Łazarskiego, 2021.
- GUS, *Kondycja podmiotów ekonomii społecznej w latach 2017–2021*, <https://bip.stat.gov.pl/dzialalnosc-statystyki-publicznej/projekty-unijne-w-statystyce/zintegrowany-system-monitorowania-sektora-ekonomii-spoecznej-zsmses/wyniki-badan/> [dostęp: 16.07.2023].
- GUS, *Podmioty gospodarki społecznej w 2021*, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/gospodarka-spoeczna-wolontariat/gospodarka-spoeczna-trzeci-sektor/podmioty-gospodarki-spoecznej-w-2021-r-wyniki-wstepne,23,1.html> [dostęp: 16.07.2023].
- GUS, *Rachunek satelitarny gospodarki społecznej dla Polski za 2018 r.*, Warszawa 2021, <https://bip.stat.gov.pl/dzialalnosc-statystyki-publicznej/projekty-unijne-w-statystyce/zintegrowany-system-monitorowania-sektora-ekonomii-spoecznej-zsmses/wyniki-badan/rachunek-satelitarny-gospodarki-spoecznej-dla-polski-za-2018-r/> [dostęp: 6.02.2022].
- GUS, *Udział podmiotów ekonomii społecznej w świadczeniu usług społecznych w latach 2019–2021*, <https://bip.stat.gov.pl/dzialalnosc-statystyki-publicznej/projekty-unijne-w-statystyce/zintegrowany-system-monitorowania-sektora-ekonomii-spoecznej-zsmses/wyniki-badan/udzial-podmiotow-ekonomii-spoecznej-w-swiadczeniu-uslug-spoecznych-w-latach-2019-2021/> [dostęp: 6.08.2023].
- GUS, *Zaangażowanie podmiotów gospodarki społecznej w pomoc w związku z działaniami wojennymi na terytorium Ukrainy (24.02.–31.03.2022 r.)*, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/gospodarka-spoeczna-wolontariat/gospodarka-spoeczna-trzeci-sektor/zaangazowanie-podmiotow-gospodarki-spoecznej-w-pomoc-w-zwiazku-z-dzialaniami-wojennymi-na-terytorium-ukrainy-24-02-31-03-2022-r-,21,1.html> [dostęp: 6.02.2022].

- <https://www.gov.pl/web/mswia/prawie-700-mln-zl-z-ue-na-wsparcie-dla-uchodzcow-z-ukrainy> [dostęp: 31.07.2023].
- <https://www.gov.pl/web/polskapomoc/polska-w-scislej-czolowce-panstw-donorow-pomocy-humanitarnej-ukrainie> [dostęp: 31.07.2023].
- Kiloński Instytut Gospodarki Światowej <https://www.ifw-kiel.de/topics/war-against-ukraine/> [dostęp: 26.02.2023].
- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. z 1997 r. Nr 78 poz. 483).
- Kurleto M.H., *Model Przedsiębiorstwa Społecznego*, Warszawa: Difin, 2016.
- Mączyńska E., Pysz P. (red.), *Idee ordo i społeczna gospodarka rynkowa*, Warszawa: PTE, 2010.
- Mączyńska E., Pysz P. (red.), *Społeczna Gospodarka Rynkowa, Idee i możliwości praktycznego wykorzystania w Polsce*, Warszawa: PTE, 2003.
- Mączyńska E., P. Pysz (red.), *Społeczna gospodarka rynkowa w dobie pandemii i postpandemii*, Warszawa: Polskie Towarzystwo Ekonomiczne & Fundacja Konrada Adenauera, 2021.
- OECD, *Responding to the Ukrainian refugee crisis*, [w:] *International Migration Outlook 2022*, OECD Publishing, Paris 2022.
- Pysz P., Grabska A., Moszyński M., *Spontaniczne i stanowione elementy ładu gospodarczego w procesie transformacji – dryf ładu czy jego doskonalenie?* Warszawa: PTE, 2014.
- Pysz P., *Społeczna gospodarka rynkowa. Ordoliberalna koncepcja polityki gospodarczej*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2008.
- Rejestr Jednostek Pomocy Społecznej – Przedsiębiorstwa Społeczne, https://rjps.mrips.gov.pl/RJPS/RU/start.do?id_menu=59 [dostęp: 18.07.2023].
- Stowarzyszenie na Rzecz Spółdzielni Socjalnych „*Badanie w kontekście kryzysu przedsiębiorstw społecznych, wywołanym epidemią wirusa SARS-CoV-2*”, Konin 2020.
- Stowarzyszenie na Rzecz Spółdzielni Socjalnych Ogólnopolski Związek Rewizyjny Spółdzielni Socjalnych, *Badanie potencjału podmiotów ekonomii społecznej w kontekście usług dla uchodźców z Ukrainy*.
- Sulmicki P., *Planowanie i zarządzanie gospodarcze*, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Ekonomiczne, 1978.
- Ustawa z dnia 5 sierpnia 2022 r. o ekonomii społecznej (Dz.U. z 2022 r. poz. 1812).
- Wydział Nauk Politycznych i Studiów Międzynarodowych Uniwersytetu Warszawskiego, *Inwazja Rosji na Ukrainę. Społeczeństwo i polityka wobec kryzysu uchodźczego w pierwszym miesiącu wojny. Raport roboczy Katedry Polityki Społecznej*, Warszawa 2022.

PRZEDSIĘBIORSTWA SPOŁECZNE W POLSCE W CZASIE WOJNY W UKRAINIE

Streszczenie

Podjętym przez autora problemem badawczym jest działalność przedsiębiorstw społecznych, które pomimo negatywnego oddziaływania wojny w Ukrainie mają pozytywny wpływ na minimalizację skutków kryzysu uchodźczego. Celem opracowania jest weryfikacja hipotezy, że przedsiębiorstwo społeczne usytuowane w ładzie społecznej gospodarki rynkowej może niwelować skutki kryzysu, podejmując dodatkowe działania na rzecz uchodźców w związku z wojną w Ukrainie. Przesłanką do podjęcia tematu badawczego była występująca w literaturze przedmiotu luka badawcza w zakresie łączenia tych dwóch prospołecznych koncepcji i oceny tego, jak przedsiębiorstwo społeczne może uzupełniać oddolnie braki wynikające ze słabości ładu społecznej gospodarki rynkowej w Polsce. Do weryfikacji hipotezy autor posłużył się badaniem przeprowadzonym na potrzeby dysertacji doktorskiej, trwającym od dnia 2 kwietnia 2023 r. do dnia 31 lipca 2023r. Przedmiotem badania było 378 podmiotów z bazy 2180 przedsiębiorstw społecznych. Kluczowym wnioskiem z przeprowadzonego badania jest to, że przedsiębiorstwa społeczne odczuwające skutki wojny w Ukrainie są również w stanie minimalizować jej skutki, pomagając uchodźcom.

Słowa kluczowe: wojna w Ukrainie, kryzys uchodźczy, przedsiębiorstwo społeczne, ład gospodarczy, społeczna gospodarka rynkowa

SOCIAL ENTERPRISES IN POLAND DURING THE WAR IN UKRAINE

Abstract

The research problem undertaken by the author is the activity of social enterprises, which, despite the negative impact of the war in Ukraine, have a positive impact on minimizing the effects of the refugee crisis. The aim of the article is to verify the hypothesis that a social enterprise situated in the order of a social market economy can mitigate the effects of the crisis by taking additional measures for refugees in connection with the war in Ukraine. The premise for undertaking the research topic is the research gap in the literature in the field of combining these two pro-social concepts and

assessing how a social enterprise can fill the bottom-up gaps resulting from the weakness of the order of the social market economy in Poland. To verify the hypothesis, the author used a study for the purposes of the doctoral dissertation carried out from April 2, 2023 to July 31, 2023. The subject of the study was 378 entities from the database of 2,180 social enterprises. The key conclusion of the study is that social enterprises affected by the war in Ukraine are also able to minimize its effects by helping refugees.

Keywords: war in Ukraine, refugee crisis, social enterprise, economic order, social market economy

Cytuj jako:

Gardziński T., *Przedsiębiorstwa społeczne w Polsce w czasie wojny w Ukrainie*, „Myśl Ekonomiczna i Polityczna” 2023, nr 1(76), s. 92–126. DOI: 10.26399/meip.1(76).2023.05/t.gardzinski

Cite as:

Gardziński T. (2023). ‘Social enterprises in Poland during the war in Ukraine’. *Myśl Ekonomiczna i Polityczna* 1(76), 92–126. DOI: 10.26399/meip.1(76).2023.05/t.gardzinski